

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.766>

JEL classification: I38, H75, R58

UDC: 364.4-056.26:352

Володимир МАЗУР

кандидат економічних наук,

доцент,

професор кафедри міжнародного туризму і готельного бізнесу,

Західноукраїнський національний університет, Україна

E-mail: mazur_volodymyr@ukr.net

ORCID iD: 0000-0002-2980-7954

Web of Science ResearcherID: H-4600-2017

ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

АНОТАЦІЯ

Вступ. У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій, євроінтеграційних процесів та реформування системи місцевого самоврядування питання формування безбар'єрного середовища набуває особливої актуальності. Безбар'єрність розглядається як комплексна міжсекторальна категорія, що поєднує соціальні, економічні, інфраструктурні та цифрові аспекти забезпечення рівного доступу населення до суспільних благ і послуг. Особливу роль у її реалізації відіграють територіальні громади, які виступають базовим рівнем впровадження інклюзивної політики. У статті досліджено еволюцію концепції безбар'єрності, її структурні компоненти та особливості практичної імплементації на місцевому рівні, а також здійснено аналіз рівня безбар'єрності територіальних громад.

Мета. Метою статті є аналіз теоретичних засад, оцінка сучасного стану та розроблення практичних напрямів удосконалення формування безбар'єрного довкілля в територіальних громадах України.

Методологія. У процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових методів. Методи аналізу і синтезу використано для узагальнення теоретичних підходів до сутності та видів безбар'єрності; історико-логічний метод – для дослідження еволюції концепції; системний підхід – для розгляду політики безбар'єрності як цілісної багаторівневої системи. Порівняльний і статистичний аналіз застосовано для оцінювання індексу безбар'єрності та виявлення міжрегіональних відмінностей; метод узагальнення – для формування висновків; структурно-функціональний – для визначення ролі територіальних громад; графічний метод – для візуалізації результатів дослідження.

Результати. У результаті дослідження узагальнено теоретичні засади формування політики безбар'єрності та підтверджено її багатовимірний характер, що охоплює фізичну, інформаційну, цифрову, соціальну, освітню, економічну та екологічну складові. Встановлено еволюцію концепції від медичного підходу до сучасної інклюзивної моделі, заснованої на принципах прав людини, універсального дизайну та сталого розвитку.

Доведено, що ключова роль у реалізації політики безбар'єрності належить територіальним громадам, тоді як її інституційною основою є поєднання міжнародних і національних нормативно-правових інструментів. За результатами аналізу індексу безбар'єрності встановлено середній рівень 75% та значну міжрегіональну диференціацію, що свідчить про нерівномірність розвитку інклюзивного середовища.

Виявлено відсутність системного підходу у більшості громад, що зумовлює фрагментарність управлінських рішень. Обґрунтовано, що підвищення ефективності політики безбар'єрності потребує її

© Володимир Мазур, 2025

Отримано: 12.04.2025 р.

Рекомендовано до друку: 16.05.2025 р.

Опубліковано: 28.05.2025 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати:

Мазур В. Формування безбар'єрного середовища в територіальних громадах. *Економічний аналіз*. 2025. Том 35. № 2. С. 766-777. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.766>

інтеграції у стратегічні документи розвитку, належного фінансового та інституційного забезпечення, а також впровадження дієвих механізмів моніторингу й оцінювання.

Ключові слова: безбар'єрність; інклюзивний розвиток; територіальні громади; універсальний дизайн; соціальна інклюзія; індекс безбар'єрності; публічне управління; сталий розвиток.

Вступ

У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій, децентралізації та європейської інтеграції України особливого значення набуває формування безбар'єрного довкілля як основи інклюзивного розвитку суспільства. Безбар'єрність розглядається не лише як характеристика фізичного середовища, а як комплексна категорія, що охоплює доступ до ресурсів, послуг, інформації та участі у суспільному житті.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням частки маломобільних груп населення, включаючи осіб з інвалідністю, людей похилого віку, внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від воєнних дій. У цьому контексті безбар'єрність виступає важливим чинником підвищення якості життя, розвитку людського капіталу та забезпечення соціальної згуртованості.

Огляд літератури

Проблематика формування безбар'єрного середовища посідає вагоме місце у сучасному науковому дискурсі та є об'єктом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Теоретико-методологічні підходи до забезпечення соціальної інклюзії та безбар'єрності ґрунтовно розкрито у працях А. Сена [1], який розвинув концепцію людських можливостей, М. Олівера [2] – засновника соціальної моделі інвалідності, а також Т. Шекспіра [3], котрий досліджував соціальні виміри інвалідності та інклюзивних процесів. Архітектурно-планувальні аспекти забезпечення доступності, зокрема принципи універсального дизайну, знайшли відображення у наукових працях Е. Стейнфельда.

Суттєвий внесок у розвиток теорії безбар'єрності також здійснили дослідники у сферах прав людини, соціальної політики та урбаністики. Серед українських науковців доцільно виокремити А. Є. Когут [4], А. Помази-Пономаренко [5], Л. Грень [5], Н. Гусеву [5] та

О. Кульчицьку [5], у працях яких розглядаються проблеми формування інклюзивного середовища, реалізації державної політики безбар'єрності та розвитку територіальних громад.

Водночас, незважаючи на значний обсяг наукових напрацювань, питання застосування комплексного підходу до формування безбар'єрного довкілля на рівні територіальних громад, з урахуванням сучасних викликів і процесів децентралізації, залишаються недостатньо опрацьованими. Це зумовлює актуальність подальших наукових досліджень у зазначеному напрямі.

Мета статті

Метою статті є аналіз теоретичних засад, оцінка сучасного стану та розроблення практичних напрямів удосконалення формування безбар'єрного довкілля в територіальних громадах України.

Методологія та методи

У процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, спрямованих на обґрунтування теоретичних засад безбар'єрності та оцінювання особливостей її реалізації на рівні територіальних громад. Зокрема, методи аналізу і синтезу використано для узагальнення наукових підходів до трактування сутності безбар'єрності, визначення її видів та еволюційних етапів розвитку; історико-логічний метод дозволив простежити генезу концепції безбар'єрності та трансформацію підходів до інвалідності й доступності середовища; системний підхід забезпечив розгляд політики безбар'єрності як цілісної багаторівневої системи, що охоплює стратегічні, інституційні та практичні компоненти.

Порівняльний аналіз застосовано для оцінювання рівня безбар'єрності в розрізі регіонів та виявлення міжрегіональної диференціації; статистичний аналіз використано для обробки та інтерпретації

даних індексу безбар'єрності територіальних громад; метод узагальнення дав змогу сформулювати обґрунтовані висновки щодо чинників ефективності реалізації політики безбар'єрності; структурно-функціональний метод використано для визначення ролі територіальних громад та систематизації напрямів інтеграції безбар'єрності у стратегії розвитку; графічний метод забезпечив наочне представлення результатів дослідження у вигляді таблиць і рисунків, що відображають структуру, функції та рівень розвитку безбар'єрності.

Результати та їх обговорення

Концепція безбар'єрності формувалася еволюційно під впливом соціально-економічних трансформацій, утвердження ідей прав людини, розвитку урбаністичних практик, а також зміни ролі держави та громад у забезпеченні рівного доступу до суспільних благ [6].

Її генеза відображає перехід від обмеженого медичного підходу до трактування порушень життєдіяльності до системного інклюзивного підходу, що базується на принципах соціальної справедливості та орієнтації на сталий розвиток [1].

Еволюція підходів до інвалідності та доступності середовища пройшла кілька етапів (табл. 1).

Таблиця 1. Етапи розвитку концепції безбар'єрності

Етап	Період	Характерні ознаки
Благодійно-медичний	до 1960-х	Інвалідність як індивідуальна проблема, ізоляція, реабілітація
Архітектурно-технічний	1960–1980	Нормування мінімальної доступності, пандуси, пониження бордюрів
Соціальна модель	1980–1990	Бар'єри як наслідок соціальної організації
Правозахисний	з 2000-х	Інвалідність як питання прав людини
Комплексна безбар'єрність	2010–2025	Універсальний дизайн, цифрова доступність, інклюзивність

Джерело: зформовано автором на основі [1-5].

У сучасному науковому та прикладному дискурсі виокремлюють низку ключових видів безбар'єрності, кожен із яких фокусується на специфічних об'єктах впливу та групах потреб,

зокрема: фізична, інформаційна, цифрова, суспільна і громадська, освітня, економічна та екологічна (рис. 1).

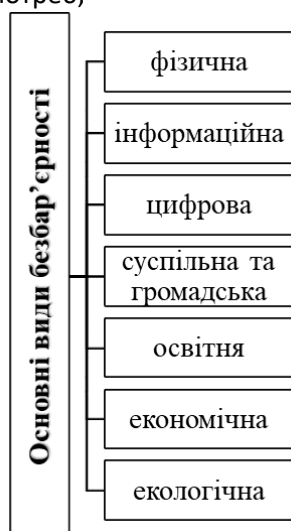

Рис. 1. Основні види безбар'єрності [4]

Ключовим методологічним підґрунтям є концепція універсального дизайну, яка передбачає створення середовища, доступного для всіх без додаткової адаптації.

Аналіз зазначених видів дає змогу системно окреслити пріоритетні напрями формування інклюзивного середовища та забезпечити результативну інтеграцію принципів безбар'єрності у різні сфери суспільного життя.

Міжнародною основою формування політики безбар'єрності виступає Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю [7], яка інституціоналізує принцип доступності як фундаментальне право людини та визначає його як необхідну передумову забезпечення рівної участі всіх громадян у суспільному житті. У національному контексті України системоутворюючим документом є Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору до 2030 року [8], що орієнтована на комплексну імплементацію принципів доступності у всі сфери державної політики та суспільного розвитку. Нормативно-правове забезпечення реалізації політики безбар'єрності охоплює сукупність взаємопов'язаних інструментів, зокрема державні будівельні норми, законодавство у сфері соціального захисту населення, а також

регуляторні акти, що регламентують діяльність у галузях містобудування, освіти та цифровізації, забезпечуючи інтегрований підхід до формування інклюзивного середовища [9-13].

Територіальні громади виступають ключовим рівнем практичної реалізації політики безбар'єрності, оскільки саме на локальному рівні забезпечується безпосереднє впровадження принципів доступності у повсякденне життя населення. Їхні функції охоплюють комплекс взаємопов'язаних напрямів, зокрема розвиток інклюзивної інфраструктури, організацію та надання доступних публічних послуг, впровадження цифрових рішень для розширення можливостей взаємодії громадян з органами влади, а також сприяння соціальній інтеграції різних груп населення (рис. 2).

Водночас ефективність реалізації політики безбар'єрності на рівні територіальних громад значною мірою визначається їх інституційною спроможністю, достатністю фінансового забезпечення та рівнем залучення громадян до процесів планування й ухвалення управлінських рішень, що у сукупності формує передумови для сталого розвитку інклюзивного середовища.

Рис. 2. Функції територіальних громад [14]

У сучасних умовах реформування системи місцевого самоврядування та поглиблення європейської інтеграції України особливої актуальності набуває формування безбар'єрного середовища як комплексної передумови забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства. Безбар'єрність у цьому контексті розглядається не лише як соціальна, але й як економічна категорія, оскільки безпосередньо впливає на якість життя населення, рівень доступу до освіти, ринку праці, публічних та адміністративних

послуг, цифрових технологій, а також на ступінь залученості громадян до процесів ухвалення управлінських рішень. Її забезпечення виступає важливим чинником підвищення інклюзивності соціально-економічного розвитку та зміцнення людського капіталу в умовах трансформаційних змін.

У 2025 р. відбувся перший масштабний аудит стану безбар'єрності, що охопив 97 громад. Середнє значення індексу становило 75%.

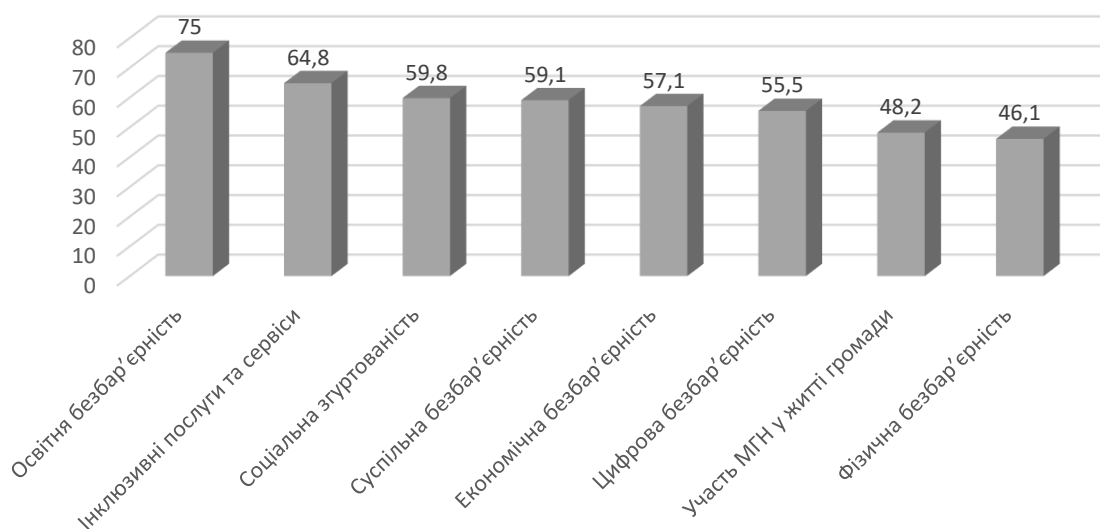

Рис. 3. Індекс безбар'єрності за напрямками, % [15]

Загальна структура рівнів Індексу безбар'єрності громад (див. рис. 4.) виявила,

що лише 12 громад мають високий рівень безбар'єрності, 65 – достатній, а 20 – низький.

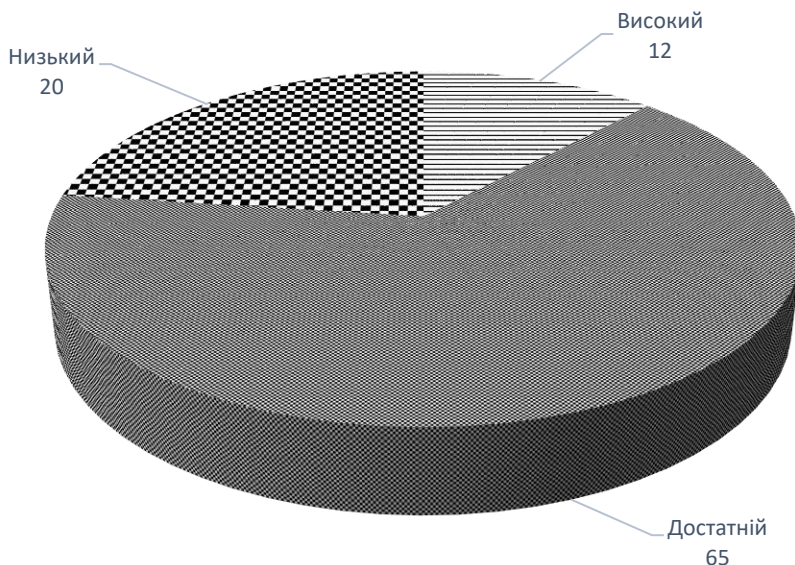

Рис. 4. Кількість громад за рівнем індексу безбар'єрності [15]

Проведений аналіз індексу безбар'єрності в розрізі обласних військових адміністрацій та КМДА демонструє значну міжрегіональну варіативність, яка відображає асиметрію соціально-економічного розвитку регіонів, різний рівень інституційної спроможності органів публічного управління, а також вплив безпекових факторів на умови впровадження політики інклюзивності (рис. 5).

Найвищий показник зафіксовано у КМДА – 77%, що пояснюється концентрацією фінансових ресурсів, більш розвиненим рівнем

цифровізації управлінських процесів та активною участю у реалізації державних і міжнародних ініціатив у сфері безбар'єрності. До групи регіонів із високим рівнем індексу (понад 60%) віднесено Миколаївську, Хмельницьку, Полтавську, Волинську, Кіровоградську, Сумську, Чернівецьку, Івано-Франківську, Вінницьку та Львівську області, що свідчить про відносно стійкі інституційні передумови та дієві механізми реалізації політики інклюзивного розвитку на регіональному рівні.

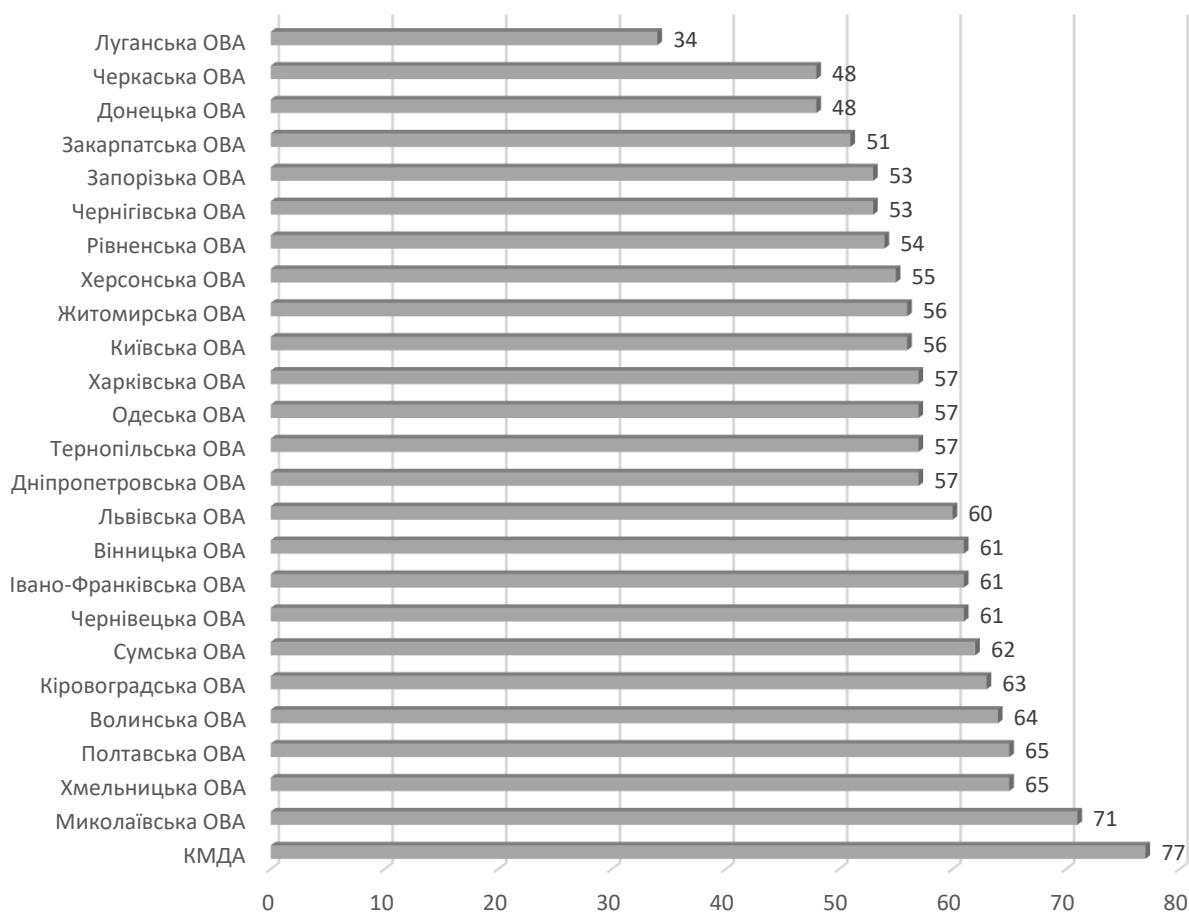

Рис. 5. Індекс безбар'єрності в розрізі обласних військових адміністрацій та КМДА [15]

Оцінювання рівня безбар'єрності територіальних громад засвідчило, що ефективність реалізації відповідної політики детермінується насамперед наявністю цілісного стратегічного бачення, належного інституційного забезпечення та достатнього фінансового ресурсу. Проведений аналіз виявив, що у більшості громад відсутній системний підхід до впровадження заходів безбар'єрності, що, своєю чергою, зумовлює

фрагментарність управлінських рішень, їх низьку узгодженість та обмежену результативність реалізованих програм. За таких умов формування безбар'єрного середовища потребує концептуального переосмислення підходів до стратегічного планування розвитку територіальних громад.

Ключовим напрямом підвищення ефективності політики безбар'єрності є інтеграція відповідних принципів у стратегічні

документи розвитку громади. Це передбачає як актуалізацію чинних стратегій, так і розроблення нових програмних документів із урахуванням засад універсального дизайну, інклюзивності та забезпечення рівного доступу до суспільних благ і послуг. Такий підхід сприятиме формуванню цілісної управлінської системи, орієнтованої на довгостроковий інклюзивний розвиток, а також дозволить мінімізувати фрагментарність у реалізації заходів і підвищити їхню синергію та ефективність у межах територіальної громади.

Інтеграція принципів безбар'єрності у стратегію розвитку територіальних громад передбачає формування цілісної системи управління, яка охоплює стратегічне планування, операційне впровадження заходів, фінансове забезпечення та механізми моніторингу й оцінювання результативності. Як свідчать узагальнені дані, ключовими напрямками такої інтеграції є оновлення або розробка стратегічних документів із урахуванням принципів інклюзивності, формування планів заходів із чітко визначеними індикаторами виконання, забезпечення стабільного фінансування за рахунок бюджетних і позабюджетних джерел, а також впровадження системи регулярного публічного звітування. Це дозволяє не лише інституціоналізувати політику безбар'єрності, але й підвищити прозорість управлінських процесів та забезпечити громадський контроль за їх реалізацією.

Визначальними елементами ефективної політики безбар'єрності є не лише її стратегічне закріплення, а й наявність чітких механізмів реалізації, координації та оцінювання. Особливого значення набуває фінансова спроможність територіальних громад, оскільки недостатність ресурсного забезпечення знижує практичну реалізованість навіть найбільш прогресивних стратегічних рішень, переводячи їх у декларативну площину.

Важливим інструментом операціоналізації стратегічних цілей виступають місцеві цільові програми з безбар'єрності, які формуються переважно на середньострокову перспективу та містять системно структуровані компоненти: визначену мету, конкретизовані завдання, комплекс заходів, систему кількісних і якісних індикаторів, а також джерела фінансування.

Ефективність таких програм значною мірою залежить від якості розроблених індикаторів, які мають відповідати критеріям вимірюваності, релевантності та досяжності. Водночас принципово важливим є залучення громадськості до процесу їх формування, що забезпечує орієнтацію на реальні потреби різних соціальних груп, передусім маломобільних категорій населення.

Суттєву роль у впровадженні політики безбар'єрності відіграє інституційне забезпечення, яке охоплює як створення спеціалізованих координаційних органів, так і визначення відповідальних структурних підрозділів органів місцевого самоврядування та залучення експертного середовища. Узгоджена взаємодія між місцевими радами безбар'єрності, виконавчими органами, радниками та громадськими організаціями сприяє підвищенню ефективності реалізації заходів, забезпечує належний рівень координації та підсилює механізми громадського контролю. Особливо вагомим є участь інститутів громадянського суспільства, які репрезентують інтереси осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп.

Практична реалізація політики безбар'єрності має міжсекторальний характер і охоплює широкий спектр сфер життєдіяльності громади, зокрема транспорт, публічні послуги, охорону здоров'я, освіту, культуру, житлову інфраструктуру, громадські простори та безпеку. Такий комплексний підхід забезпечує створення умов для рівного доступу до базових послуг і ресурсів, сприяє підвищенню мобільності населення та його соціальній інтеграції. При цьому транспортна доступність виступає базовою умовою реалізації інших напрямів безбар'єрності, оскільки визначає можливості фізичного доступу до об'єктів соціальної інфраструктури.

Окремого значення набуває формування безбар'єрного фізичного середовища, що передбачає не лише усунення архітектурних бар'єрів, але й створення комплексної системи навігації та інформування. Застосування таких елементів, як пандуси та підйомники, тактильні та візуальні засоби орієнтування, системи аудіоінформування та безперешкодні входи, забезпечує підвищення рівня автономності осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп

населення, а також загальну безпеку та комфорт пересування.

Завершальним етапом формування ефективної системи безбар'єрності є впровадження дієвих механізмів моніторингу та оцінювання. Проведення аудитів доступності, використання соціологічних опитувань, аналіз системи індикаторів та підготовка публічних звітів дозволяють не лише оцінити досягнуті результати, але й своєчасно ідентифікувати проблемні аспекти та коригувати управлінські рішення. Таким чином, моніторинг виступає ключовим інструментом забезпечення сталості політики безбар'єрності та її адаптації до динамічних умов розвитку.

З метою систематизації основних складових політики безбар'єрності та відображення їх взаємозв'язку доцільно представити інтегровану модель її реалізації в територіальній громаді (табл. 2).

Подана узагальнена структура (таблиця 2) демонструє, що ефективність формування безбар'єрного середовища забезпечується лише за умов комплексного поєднання стратегічних, інституційних та практичних інструментів, а також наявності дієвих механізмів моніторингу та зворотного зв'язку.

Отже, впровадження безбар'єрного середовища у територіальних громадах є багатовимірним і системним процесом, що потребує узгодженості дій на стратегічному, інституційному та практичному рівнях. Комплексність підходу сприяє формуванню інклюзивного соціально-економічного простору, підвищує якість життя населення та зміцнює конкурентоспроможність територіальних громад у сучасних умовах суспільного розвитку.

Висновки

Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави стверджувати, що концепція безбар'єрності має еволюційний характер розвитку та відображає поступову трансформацію підходів від вузького медичного трактування інвалідності до комплексної інклюзивної парадигми, заснованої на принципах прав людини, соціальної справедливості та сталого розвитку. Сучасне розуміння безбар'єрності виходить за межі фізичної доступності та охоплює широкий

спектр взаємопов'язаних складових – інформаційну, цифрову, соціальну, освітню, економічну та екологічну, що формує багатовимірну основу інклюзивного середовища.

Інституційною основою формування політики безбар'єрності виступає поєднання міжнародних і національних нормативно-правових інструментів, які забезпечують інтеграцію принципів доступності у всі сфери суспільного розвитку. При цьому ключовим рівнем її реалізації є територіальні громади, де відбувається безпосереднє впровадження інклюзивних практик через розвиток інфраструктури, надання доступних публічних послуг та впровадження цифрових рішень.

Результати аналізу індексу безбар'єрності територіальних громад засвідчили наявність суттєвої міжрегіональної диференціації, зумовленої асиметрією соціально-економічного розвитку, різним рівнем інституційної спроможності та впливом безпекових чинників. Встановлено, що за наявності загалом достатнього середнього рівня індексу значна частина громад характеризується фрагментарністю підходів до реалізації політики безбар'єрності та недостатньою узгодженістю управлінських рішень.

Ефективність формування безбар'єрного середовища визначається сукупністю взаємопов'язаних чинників, серед яких ключовими є наявність стратегічного бачення розвитку, належне інституційне забезпечення, достатній рівень фінансових ресурсів та активна участь громадськості у процесах планування й контролю. Недостатність будь-якого з цих елементів знижує практичну результативність реалізації відповідної політики.

Доведено доцільність інтеграції принципів безбар'єрності у стратегічні документи розвитку територіальних громад, що передбачає формування цілісної системи управління, яка охоплює стратегічне планування, програмно-цільове забезпечення, фінансування, інституційну координацію та механізми моніторингу й оцінювання. Такий підхід забезпечує підвищення узгодженості управлінських рішень, їх системності та результативності.

Таблиця 2. Комплексна система інтеграції та реалізації політики безбар'єрності у територіальній громаді

Напрямок	Компонент	Зміст	Результат
Стратегічне управління	Стратегічне планування	Оновлення або розробка стратегії з урахуванням принципів безбар'єрності	Інтеграція інклюзивності у всі сфери розвитку
	Планування заходів	Формування плану заходів із чіткими індикаторами	Підвищення ефективності реалізації політики
	Фінансове забезпечення	Передбачення бюджетних і позабюджетних ресурсів	Стабільне фінансування
	Моніторинг і звітність	Публічне звітування, оцінювання результатів	Прозорість та контроль
Програмно-цільовий рівень	Мета програми	Забезпечення доступності середовища	Формування інклюзивного простору
	Завдання	Визначення напрямів дій	Реалізація стратегічних цілей
	Заходи	Комплекс практичних дій	Досягнення результатів
	Індикатори	Кількісні та якісні показники	Оцінка ефективності
	Фінансування	Бюджетні та грантові ресурси	Ресурсне забезпечення
Інституційне забезпечення	Місцева рада безбар'єрності	Координація, контроль	Узгодженість політики
	Підрозділ ОМС	Реалізація заходів	Виконавча функція
	Радник міського голови	Консультаційна підтримка	Експертне забезпечення
	Громадські організації	Участь у прийнятті рішень	Громадський контроль
Сфери впровадження	Транспорт	Доступний транспорт, адаптовані зупинки	Підвищення мобільності
	Публічні послуги	Доступність будівель та інформації	Рівний доступ
	Охорона здоров'я	Адаптація закладів	Покращення обслуговування
	Освіта	Універсальний дизайн	Інклюзивне навчання
	Культура	Доступність об'єктів	Соціальна інтеграція
	Житло	Доступне житлове середовище	Комфортне проживання
	Громадські простори	Інклюзивна інфраструктура	Зручність пересування
	Безпека	Доступні укриття та інформація	Захист населення
Фізична доступність	Пандуси, підйомники	Доступ до будівель	Пересування МГН
	Тактильні елементи	Смуги, таблички	Орієнтування
	Візуальні елементи	Контрастне маркування	Безпека
	Аудіоінформування	Звукові сигнали	Доступність інформації
	Безбар'єрні входи	Відсутність перешкод	Вільний доступ
Моніторинг і оцінювання	Аудит доступності	Обстеження об'єктів	Виявлення бар'єрів
	Соціологічні опитування	Збір думки населення	Оцінка якості послуг
	Аналіз показників	Оцінка індикаторів	Контроль ефективності
	Публічні звіти	Інформування громади	Прозорість управління

Джерело: зформовано автором.

Практична реалізація політики безбар'єрності має міжсекторальний характер і охоплює ключові сфери життєдіяльності громади, зокрема транспорт, освіту, охорону

здоров'я, публічні послуги, житлову інфраструктуру та громадські простори. При цьому транспортна доступність виступає базовою умовою забезпечення інших

компонентів безбар'єрності, формуючи передумови для підвищення мобільності населення та його соціальної інтеграції.

Важливим елементом забезпечення ефективності політики безбар'єрності є впровадження дієвих механізмів моніторингу та оцінювання, які включають аудит

доступності, використання системи індикаторів, соціологічні дослідження та публічну звітність. Це сприяє підвищенню прозорості управління, своєчасному виявленню проблемних аспектів і коригуванню управлінських рішень відповідно до динамічних умов розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sen A. *Development as freedom*. New York : Anchor Books, 1999. 384 p.
2. Oliver M. *The politics of disablement*. London : Macmillan, 1990. 200 p.
3. Shakespeare T. *Disability rights and wrongs revisited*. London : Routledge, 2013. 272 p.
4. Когут А. Є., Левченко О. В. Безбар'єрність як чинник соціальної згуртованості суспільства. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2021. № 2. С. 45–53.
5. Pomaza-Ponomarenko A., Hren L., Durman O., Bondarchuk N., Vorobets V. Management mechanisms in the context of digitalization of all spheres of society. *Revista San Gregorio*. Special Edition. 2020. No. 42. URL: DOI: <https://doi.org/10.36097/rsan.v1i42>
6. *Соціальна інклюзія та рівність можливостей у сучасному суспільстві* : монографія / за ред. О. М. Палія. Київ : Наукова думка, 2018. 312 с.
7. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю : міжнародний документ від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
8. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
9. ДБН В.2.2-40:2018. *Інклюзивність будівель і споруд*. Київ : Мінрегіон, 2018.
10. ДБН В.2.2-9:2018. *Громадські будинки та споруди*. Київ : Мінрегіон, 2018.
11. ДБН В.2.3-5:2018. *Вулиці та дороги населених пунктів*. Київ : Мінрегіон, 2018.
12. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII.
13. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI.
14. Кочубей Т. Загальні засади створення безбар'єрного середовища для людей з інвалідністю. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8, No. 2. P. 204–214. DOI: 10.25128/2520-6230.21.2.6.
15. Індекс безбар'єрності громад. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/preza-mdct-indeks-bezbar-jernosti-prezentaciia-16x9.pdf>

REFERENCES

1. Sen, A. (1999). *Development as freedom*. New York: Anchor Books.
2. Oliver, M. (1990). *The politics of disablement*. London: Macmillan.
3. Shakespeare, T. (2013). *Disability rights and wrongs revisited*. London: Routledge.
4. Kogut, A. Ye., and Levchenko, O. V. (2021). Bezbariarnist yak chynnyk sotsialnoi zghurtovanosti suspilstva. *Sotsialna polityka i sotsialna robota*, 2, 45–53.

5. Pomaza-Ponomarenko, A., Hren L., Durman, O., Bondarchuk, N., and Vorobets, V. (2020). Management mechanisms in the context of digitalization of all spheres of society. *Revista San Gregorio*, Special Edition(42).
<https://doi.org/10.36097/rsan.v1i42>
6. Palii, O. M. (Ed.). (2018). *Sotsialna inkluziia ta rivnist mozhlyvostei u suchasnomu suspilstvi*. Kyiv: Naukova dumka.
7. United Nations. (2006). *Convention on the rights of persons with disabilities*. Retrieved from
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g_71
8. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021). *On approval of the National strategy for creating a barrier-free space in Ukraine for the period until 2030* (Order No. 366-r). Retrieved from
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
9. Ministry for Regional Development of Ukraine. (2018). *DBN V.2.2-40:2018 Inclusive buildings and structures*. Kyiv.
10. Ministry for Regional Development of Ukraine. (2018). *DBN V.2.2-9:2018 Public buildings and structures*. Kyiv.
11. Ministry for Regional Development of Ukraine. (2018). *DBN V.2.3-5:2018 Streets and roads of settlements*. Kyiv.
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (1991). *On the basis of social protection of persons with disabilities in Ukraine* (Law No. 875-XII).
13. Verkhovna Rada of Ukraine. (2011). *On regulation of urban development activities* (Law No. 3038-VI).
14. Kochubei, T. (2021). General principles of creating a barrier-free environment for people with disabilities. *Social Work and Education*, 8(2), 204–214.
<https://doi.org/10.25128/2520-6230.21.2.6>
15. Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine. (n.d.). *Index of barrier-free communities*. Retrieved from
<https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/preza-mdct-indeks-bezbar-jernosti-prezentaciia-16x9.pdf>

Volodymyr Mazur, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of the Department of International Tourism and Hotel Business, West Ukrainian National University, Ukraine

Formation of a barrier-free environment in territorial communities

Abstract

Introduction. In the context of contemporary socio-economic transformations, European integration processes, and reforms of the local self-government system, the issue of forming a barrier-free environment has become particularly relevant. Barrier-free accessibility is viewed as a complex intersectoral category that integrates social, economic, infrastructural, and digital dimensions to ensure equal access of the population to public goods and services. Territorial communities play a key role in its implementation, as they represent the basic level for introducing inclusive policies. This article examines the evolution of the barrier-free concept, its structural components, and the specifics of practical implementation at the local level, as well as analyzes the level of barrier-free accessibility in territorial communities.

Purpose. The purpose of the article is to analyze the theoretical foundations, assess the current state, and develop practical directions for improving the formation of a barrier-free environment in the territorial communities of Ukraine.

Methodology. The research employs a set of general scientific methods. Analysis and synthesis are used to generalize theoretical approaches to the essence and types of barrier-free accessibility; the historical-logical method is applied to study the evolution of the concept; the systemic approach is used to consider barrier-free policy as an integrated multilevel system. Comparative and statistical analysis are applied to assess the barrier-free index and identify interregional disparities; the method of generalization is used to formulate conclusions; the structural-functional method determines the role of territorial communities; and the graphical method is used to visualize research results.

Results. The study systematizes the theoretical foundations of barrier-free policy formation and confirms its multidimensional nature, encompassing physical, informational, digital, social, educational, economic, and environmental components. The evolution of the concept from a medical model to a modern inclusive approach based on human rights principles, universal design, and sustainable development is substantiated.

It is demonstrated that territorial communities play a central role in implementing barrier-free policy, while its institutional framework is based on a combination of international and national regulatory instruments. The analysis of the barrier-free index reveals an average level of 75% and significant interregional disparities, indicating uneven development of inclusive environments.

A lack of a systematic approach in most communities is identified, resulting in fragmented managerial decisions. It is substantiated that improving the effectiveness of barrier-free policy requires its integration into strategic development documents, adequate financial and institutional support, as well as the implementation of effective monitoring and evaluation mechanisms.

Keywords: barrier-free accessibility; inclusive development; territorial communities; universal design; social inclusion; barrier-free index; public administration; sustainable development.

Cite as: Mazur, V. (2025). Formation of a barrier-free environment in territorial communities. *Economic analysis*, 35 (2), 766-777. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.766>